

УДК 343.352:343.85(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.1.58>

В. А. Мазійчук

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ
«ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ КОРУПЦІЇ В СУДОВИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ

У статті корупція в судових органах розглядається як досить складна сукупність десятка складів кримінальних правопорушень. Виокремлюються три найбільші блоки корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень, які вчиняються в судових органах: перший (питома вага 8,5 %) – включає склади кримінальних правопорушень, передбачені ст. 364, 365-2, 366 КК України, зокрема: зловживання владою та службовим становищем, зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, службове підроблення; другий (питома вага 15,2 %) – включає склади кримінальних правопорушень, передбачені ст. 368, 368-4, 368-5, 369, 369-2 КК України, зокрема: прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, підкуп особи, яка надає публічні послуги, незаконне збагачення, пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі, зловживання впливом; третій (питома вага 10 %) – включає склади кримінальних правопорушень, передбачені ст. 366-2, 366-3, 367 КК України, зокрема: декларування недостовірної інформації, неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, службова недбалість.

Звертається увага на те, що аналіз суб'єктного складу корупційних кримінальних правопорушень, учинених в судових органах України, засвідчує про переважну спрямованість зусиль правоохоронних органів на притягнення до відповідальності суддів перших інстанцій. У свою чергу, результати проведеного на умовах анонімності опитування пересічних громадян засвідчили, що практично кожний четвертий респондент не має наміру звертатися до правоохоронних органів, якщо йому або його близьким доведеться дати «хабар» за позитивне вирішення судової справи. Тобто, фактично частина осіб, які знають про корупцію в судових органах та могли би стати потенційними викривачами, не звертаються до уповноважених органів. Сприяє також цьому й зневіра в те, що правоохоронці зможуть притягнути до кримінальної відповідальності винних, а також громадяни побоюються проблем, які можуть у них виникнути у зв'язку з викриттям корупційного кримінального правопорушення. Тому, у статті доводиться, що на рівні суб'єктивного сприйняття ситуації рівень корупційності судових органів не суттєво різниться з оцінками ситуації, наприклад, в митних органах, які звичайно в масовій свідомості сприймаються як «корумповані».

Ключові слова: стан, структура, характеристика, корупція, судоустрій, суди, правосуддя, кримінальне провадження, досудове розслідування.

Виклад основного матеріалу. Дослідження стану та тенденцій корупції в судових органах передбачає отримання всебічної та об'єктивної інформації про рівень, структуру та динаміку відповідних кримінальних правопорушень. Під поняттям «рівень» злочинності розуміється визначена в абсолютних числах

загальна кількість кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили на певній території (країна, місто, район) за певний проміжок часу [6, с. 156]. Структура злочинності розкриває її склад та співвідношення між складовими видами злочинних проявів [6, с. 161]. Динаміка злочинності – це показник, що відображає зміни рівня, структури, елементів останньої та будь-яких інших її ознак протягом певного

періоду. До основних показників динаміки відносять: а) рівень ряду – це показник абсолютної величини рівня певного періоду, що відображений у конкретному ряді; б) абсолютний приріст (зниження) – це різниця між рівнями минулого та попереднього періодів, яка відображена в абсолютних показниках; в) темп росту (зниження) – відсотковий показник рівня минулого періоду до рівня попереднього, що береться як базовий (ланцюговий спосіб); г) темп приросту (зниження) – відсотковий показник відношення приросту (зниження) всіх наступних рівнів ряду до першого, що визначений як нерухомий базовий [6, с. 169].

Як зазначає М. І. Мельник, зазвичай з'ясування стану й тенденцій розвитку будь-якого різновиду злочинів реалізується, перш за все, завдяки офіційним даним щодо вчинених правопорушень, осіб, котрими їх вчинено, сфери розповсюдження наведених діянь тощо. Проте по відношенню до корупційних правопорушень це не так легко зробити, перш за все через те, що офіційною статистикою фіксуються певні показники щодо тільки відповідної частини правопорушень корупційного характеру [17, с. 152–153].

Перед тим, як висвітлити відповідні показники, слід зауважити, що дослідження стану корупції й практики застосування антикорупційного законодавства покладається на незалежні спеціалізовані органи із залученням інститутів громадянського суспільства. Такими є НАЗК та Національна рада з питань антикорупційної політики. Проте, як слушно зазначає М. І. Хавронюк, щорічні дослідження стану відповідно до загальнонаціональної методики оцінки рівня корупції на основі стандартів ООН, Кабінетом Міністрів України не організовано і не проведено [21].

В Альтернативному звіті з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики наголошується, що Україна повністю не виконала рекомендацію Третього раунду Стамбульського плану дій з протидії корупції Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо регулярних досліджень корупції з метою забезпечення аналітичної бази для моніторингу реалізації Антико-

рупційної стратегії та розробки її подальших поновлень. Відсутній уніфікований інструментарій дослідження проблеми корупції, а також єдиний аналітичний центр по вивченню ситуації з корупцією та підвищенню ефективності антикорупційної політики держави [1, с. 58].

Основними показниками, які характеризують тенденції корупції в судових органах України, є дані щодо кількості учинених: а) кримінальних правопорушень, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, а також щодо інших кримінальних правопорушень пов'язаних із корупцією; б) адміністративних правопорушень (Глава 13-А КУпАП); в) оцінки громадськості. Перш ніж перейти до статистичного аналізу показників корупції в судових органах слід зробити декілька застережень щодо об'єктивності і достовірності вихідної інформації такого аналізу.

По-перше, корупція в судових органах – це досить складна сукупність десятка складів кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим джерелом кримінологічної інформації стали оприлюднені звіти Верховного Суду, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, ДБР, а також публікації в медіа та результати тематичних досліджень інших авторів.

По-друге, кримінологічний аналіз корупції в судових органах вирізняється надзвичайною складністю через багатфакторну структуру детермінації злочинної діяльності.

По-третє, низький науковий інтерес до досліджуваної проблематики призводить до різного підходу правозастосовних органів і дослідників щодо оцінки окремих видів корупційних кримінальних правопорушень, зазвичай, які вчиняються в судових органах України, а це практично затрудняє та уповільнює проведення порівняльного аналізу і розробку спільних заходів запобігання та протидії.

Із набуттям чинності КПК України 2012 р. [12], порівняно з КПК України 1960 р. дізнання й досудове слідство як форми досудового розслідування набули оновленого змісту. Досудове розслідування сьогодні розпочинається з моменту надходження інформації про вчинене кримі-

нальне правопорушення (або про таке, що готується), та внесенням її до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) [19]. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Офісом Генерального прокурора за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України (СБУ), НАБУ, ДБР. Відповідно до п. 1.3 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, ЄРДР ведеться з метою забезпечення: реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів [20].

Втім, у процесі розслідування щодо частини діянь з ознаками кримінального правопорушення, зареєстрованих в ЄРДР, встановлюється відсутність події, складу кримінального правопорушення або інші реабілітуючі обставини. Відповідно, утворюються два основних масиви: обліковані кримінальні правопорушення, які закінчуються провадженням і розглядаються як показник обсягу кримінально караних діянь, та діяння, кримінальні провадження за якими закриті за реабілітуючими обставинами. Дані щодо останніх виключаються з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення (форма № 1) [11, с. 79–80].

Якщо взяти до розгляду в загальному кримінальні правопорушення у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, то слід констатувати, що після трирічного періоду зниження з 16856 у 2013 р. до 14820 у 2016 р. (–10,6%) чисельність посягань зазначеної спрямованості в наступні три роки збільшилася до 20069 у 2019 р. (+35,4% до рівня 2016 р.). У 2020–2021 рр. вона скоротилася на 5,3% та 3,5% до 18330. У 2022 р. виявлення кримінальних правопорушень зазначеної спрямованості скоротилося одразу у 1,6 раза та було встановлено

11617 таких вчинків. Відсоток цих діянь серед усіх облікованих кримінальних правопорушень збільшився за період аналізу з 2,9% до 5,7% у 2021 р., а в 2022 році знизився до 3,2% [11]. Протягом розгляданого періоду судді притягувалися до кримінальної відповідальності здебільшого кілька разів за рік. На слушне переконання О. Ю. Бусол, впродовж останніх десяти років рівень корумпованості судової гілки влади та суспільної підтримки діяльності судів загалом демонстрував тенденцію до постійного зростання [3, с. 258]. Помітне збільшення їх чисельності спостерігалося у 2015 р. (10) та 2018 р. (17) і ймовірно було пов'язане з розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень у сфері судочинства. У 2022 р. було виявлено 3 судді-правопорушники [11, с. 179], а за 2013–2024 рр. таких осіб було обліковано 86. Тобто, динаміка корупційних кримінальних правопорушень в судових органах, є хвилеподібною: від стрімкого падіння (2013-2014 рр.), до стрімкого зростання (2015-го та 2024 р.), що обумовлено певними суспільно-політичними процесами, у тому числі, пов'язаними зі частковим скасуванням, відновленням і тимчасовим «призупиненням» підстав кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Незважаючи на незначну частку таких кримінальних правопорушень у структурі всієї злочинності, уявляється вкрай важкою недооцінка негативного впливу корупції в судових органах на економічний розвиток держави і навіть на сам факт її подальшого існування. За домінуванням у структурі злочинності у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, слід відразу виокремити три найбільш характерні блоки корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень, які вчиняються в судових органах:

– перший (питома вага 8,5 %) – включає склади кримінальних правопорушень, передбачені ст. 364, 365-2, 366 КК України, зокрема: зловживання владою та службовим становищем, зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, службове підроблення;

– другий (питома вага 15,2 %) – включає склади кримінальних правопорушень, передбачені ст. 368, 368-4, 368-5, 369, 369-2 КК України, зокрема: прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, підкуп особи, яка надає публічні послуги, незаконне збагачення, пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі, зловживання впливом;

– третій (питома вага 10 %) – включає склади кримінальних правопорушень, передбачені ст. 366-2, 366-3, 367 КК України, зокрема: декларування недостовірної інформації, неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, службова недбалість. При цьому, питома вага особливо тяжких злочинів корупційної спрямованості збільшилась у чотири рази (з 0,1 % до 0,4 %), а тяжких – відповідно з 12,3 % до 18,6 %.

Проте, впродовж 2014–2024 рр. кількість кримінальних правопорушень проти правосуддя постійно змінювалася то в бік зростання, то зниження, але несуттєво. У 2014 р. вона знизилася (8 640; -15,9 %), у 2015 р. зросла (9 693; +12,2 %), у 2016–2017рр. скоротилася до 8 589 (-11,4 %), у наступні два роки знову збільшилася до 10 310 (+20,0 %). У 2020 р. спостерігалось суттєвіше зменшення кількості цих діянь до 8 325 (-19,3 %), у 2021 р. вона ще скоротилася на 13,5 % до 7 198, а в 2022 р. – вже на 49,5 % та дорівнювала 3 636. Питома вага таких посягань серед усіх облікованих кримінальних правопорушень становила в середньому 2 %, а в 2022 р. скоротилася до 1 %. Серед кримінальних правопорушень розглядуваної спрямованості у 2022 р. 2 159 (59,4 %) були злочинами та 1 477 (40,6 %) кримінальними проступками. Зазначимо, що в попередні роки відсоток злочинів був більшим (76,9 % та 63,9 %). У 2023–2024 рр., як і в два попередніх роки, скорочення було характерно для всіх поширених видів посягань цієї групи, але його темп був значно більшим. Так, зменшилося число встановлених фактів незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК України) – до 183 (-45,2 %)

(2014–2016 рр. – зростання на 27,3 % з 686 до 873; 2017–2021 рр. – скорочення у 2,6 раза до 334); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України) – до 64 (-47,5 %) (2014–2018 рр. – зростання у 10 разів з 21 до 202; 2019–2024 рр. – скорочення на 32 % до 165) [11, с. 154–155].

Типовим часом вчинення перелічених вище кримінальних правопорушень є години роботи судових установ, тобто вони вчиняються, переважно, у будні дні з 09.00 до 19.00 години з різною метою та за різними мотивами корисливої спрямованості. В аспекті зазначеного, важливого значення може набувати також і спосіб вчинення таких діянь, що має безпосереднє відношення до злочинної поведінки. Наприклад, це може бути одержання неправомірної вигоди, поєднане з вимаганням. Більшість (34 %) із тих, хто давав неправомірну вигоду, зробили це на основі інформації, отриманої від працівників судової установи, до якої звертались: 26 % отримали натяк про такі дії, а у 18 % неправомірну вигоду відкрито вимагали. Ще 30 % дали неправомірну вигоду тому, що були самі переконані в її необхідності. Третина з тих, хто протягом останнього року давав неправомірну вигоду, робили це тому, що, на їхню думку, без таких дій їхнє питання в судовому порядку не вирішилося б, натомість близько 37 % робили це з метою пришвидшити вирішення своїх проблем в судовому процесі (тобто без неправомірної вигоди проблема все одно б вирішилася, але не так швидко, як хотілося б). При цьому мають місце чималі регіональні відмінності: з прямою вимогою значно частіше стикалися мешканці Сходу України, найрідше ж з такою ситуацією стикалися мешканці Півдня (7 %).

Науковці і практичні працівники постійно звертають увагу на потребу в регіональному підході до дослідження злочинності та боротьби з нею. Зазвичай, це є закономірним процесом, оскільки злочинність виникає саме під впливом явищ та процесів, що мають свої особливості в кожному регіоні і їх аналіз сприяє розробці ефективніших заходів профілактики. Аналіз особливостей злочинності в регіональному розрізі передбачає дослідження та вивчення специфіки місцевих

економічних, політичних, соціальних та інших умов, які так чи інакше впливають на спосіб життєдіяльності людини, а також тих, що впливають на вчинення різного роду кримінальних правопорушень і на практику боротьби з ними, яка склалася в певних регіонах. Цей аналіз є тією фактологічною базою, спираючись на яку кримінологи можуть запропонувати як окремим регіонам, так і країні в цілому досить ефективну та економічно виправдану комплексно – цільову програму дій [8, с. 144–145].

Якщо розглядати вчинені корупційні кримінальні правопорушення в судових органах України за територіальним розподілом, то протягом 2013–2024 рр. найвищий рівень зазначених злочинних деліктів утримується у двох областях – Київська, та Одеська; середній рівень – Закарпатська, Чернігівська, Сумська, Харківська, Черкаська; низький рівень – Волинська, Івано-Франківська, Житомирська область. Загалом аналіз інформації отриманої від правоохоронних органів, а також результати цього дослідження дозволяють стверджувати наступне: а) корупція в судах не знає географічного обмеження, а існує у всіх областях держави; б) найбільше таких кримінальних правопорушень вчиняється у містах, де зосереджується основний фінансово-економічний потенціал держави й найбільша популяція та густота населення. Звісно, що найбільшій кримінологічній увазі потребує м. Київ, яке увібрало в собі спектр політичних процесів, характерних для держави в умовах воєнного стану й відрізняється особливою специфікою, що визначається його роллю як столиці держави та центру правосудного, соціально-політичного та економічного життя країни. До того ж, чого лише варті гучні затримання у столиці суддів Верховного Суду [5].

Очевидно, що корупція в судах має значно вищі кримінологічні показники й відповідно більшу поширеність, які важко виявити через високу латентність. Відмітимо, що під латентною (від лат. *latens* (*latentis*) – прихований) злочинністю у кримінології розуміють сукупність злочинних діянь, що були реально вчинені, але не були відображені в державній ста-

тистичній звітності щодо злочинності, і не розслідувалися у встановленому законодавством порядку. По суті, це загальне визначення, яке побудоване на основі ознаки, притаманної всім кримінальним правопорушенням [15, с. 36].

Безумовно, що латентність має негативні наслідки, такі як: спотворення уявлення про фактичний стан та структуру злочинності, розмір завданої шкоди, порушення принципу невідворотності відповідальності й створення обстановки безкарності, сприяє новим кримінальним правопорушенням, перешкоджає виявленню причин злочинності та розроблення на цій основі більш ефективних засобів і методів боротьби з нею. Крім цього, наявність латентної злочинності послаблює зусилля суспільства у боротьбі зі злочинністю в цілому – неповнота інформації веде до половинчастого реагування на негативні явища, зменшує почуття відповідальності, створює обстановку лібералізму та вседозволеності [18; 2].

На нашу думку, у поле зору правоохоронних органів потрапляє не більше 15 % корупційних кримінальних правопорушень які вчиняються в судових органах України, а від так, залишається дуже низьким відсоток виявлення таких діянь, зокрема, учинених організованими групами та злочинними організаціями. Нині, в нашій державі функціонує розгалужена система антикорупційного спрямування. Однак, недоліки у роботі відповідних органів на початковому етапі їх існування, а також високий рівень обережності корупціонерів пояснюється й тим, що зазвичай корупційні кримінальні правопорушення вчинюються службовими особами із владними повноваженнями. Істотний об'єм відмічених повноважень дозволяє особі корупціонера не тільки використовувати службові можливості задля незаконного збагачення, а й вчинювати певні дії, направлені на захист своєї діяльності, прикриваючи її досить якісно. Тут спостерігається очевидна геометрична прогресія – чим вище посада в корупціонера, тим більше в нього службових можливостей захистити свої незаконні дії від уповноважених антикорупційних органів й, згідно з цим, тим більше в нього можливостей при-

криття своєї діяльності, чим дедалі більше розвивається латентність корупційної злочинності [13, с. 185].

Дослідження наявної інформації, що характеризує суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень учинених в судових органах, засвідчило ситуацію щодо переважної спрямованості зусиль правоохоронних органів на притягнення до відповідальності суддів перших судових інстанцій. Науковці справедливо наголошують на тому, що корупційна злочинність в Україні відрізняється очевидно низьким рівнем розслідування та тривалим судовим розглядом. Згідно із статистикою, менше половини кримінальних проваджень доводиться до судового вироку (який далеко не завжди засуджує корупціонера при очевидній його винуватості) [7, с. 71–72]. У тому числі і через це продовжує існувати певна різниця між офіційно зафіксованою інформацією щодо кількості виявлених кримінальних корупційних правопорушень і їхнім реальним розповсюдженням. Враховуючи означуване становище, значна кількість дослідників не вважають за доцільне при кримінологічному аналізі корупції використовувати лише дані офіційної статистичної звітності надаючи перевагу, зокрема, «аналітичному скринінгу» [3].

Досвід спілкування з представниками судових органів за останніх 10 років мали 30,5 % опитаних громадян, що суттєво вище зафіксованого раніше показника (19,8 %). Відповідні результати показують зростання соціальної ролі суду. Однак з числа тих, хто мав досвід судових звернень, лише 58 % стверджують, що при цьому не виникало жодних ситуацій, коли прямо чи опосередковано формулювалась певна вимога щодо необхідності здійснення неправомірних внесків як умови позитивного вирішення справи.

За результатами інших досліджень, індекс судової корупції складає 4,47, що є найвищим показником серед усіх інститутів. Заслугує на увагу така обставина – цей показник майже не залежить від наявності, або відсутності особистого судового досвіду. Якщо респонденти із судовим досвідом оцінюють поширеність корупції на рівні 4,44, то без такого дос-

віду – 4,48. Одним із пояснень цього може бути поширеність і усталеність стереотипу про суд як найбільш корумпований інститут [9, с. 18].

З іншого боку, відповідні дані дають інтегральну характеристику корупції в судовій системі на рівні реальної практики контактів населення із судами. Аналогічний підхід було використано ще у дослідженнях 2011 р., де був зроблений висновок про те, що корупційна складова є в 12% ситуацій судового розгляду. Досить складно пояснити детермінанти збільшення таких практик до щонайменше 20%, як це фіксується вже у дослідженнях, наприклад, 2017 р. Єдине твердження, що буде переконливим та обґрунтованим, навіть за умови врахування обмеження вибірки дослідження, – це відсутність очікуваного суспільством зниження рівня корупції в судах [9, с. 17]. Також показовою є статистика звернень громадян до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. В середньому на 10 тис. скарг щодо дії суддів припадає лише близько 100 рішень про притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, тобто 0,85% від усіх скарг, які надходять до ВККСУ [4, с. 251–252].

Варто додати, що в умовах воєнного стану, серед ситуацій, в яких відбувався контакт, зокрема, підприємства із судовою системою, «лідером» за корупційною навантаженістю залишається судовий розгляд господарських справ, стороною в яких є підприємство: 17,1% респондентів з тих, хто стикався із судовою системою, заявили про наявність ознак корупції саме у такій ситуації (у 2021 році – 16,2%). Друге місце зайняли послуги, пов'язані із судовим розглядом справ щодо визнання протиправними актів чи дій органів влади. Частка респондентів, які заявили про наявність ознак корупції у таких випадках, зросла на 5,8 %, порівняно з 2021 роком, і становить до 14,1% (проте зростання не є статистично значущим). З пропозицією чи вимаганням хабарів за послуги з виконання судового рішення на користь підприємства стикались 9,1% опитаних (у 2021 році – 9,4%). Натомість корупційні ситуації, пов'язані з невиконанням судових рішень, стали менш поширеними. Про наявність такого досвіду заявили

лише 4,2% опитаних представників підприємств, у той час як минулого року ця частка становила 9,4% (проте зниження не є статистично значущим). Загалом 5,8% підприємців виступили ініціаторами корупційних відносин бодай в одній ситуації у цій сфері (4,7% у 2021 році). Серед тих, хто перебував у контактних корупційних ситуаціях, ініціаторами виступили 26,3% (цей показник більше, ніж у 2021 році, утім, статистичної значущості не зафіксовано). У 2022 році різниця в ініціативі щодо створення корупційних ситуацій між підприємцями та службовцями дещо скоротилась. Про ініціативу зі сторони працівників судових органів цього року повідомили лише 7,6% респондентів, які контактували із судовою сферою, або 34,7%, серед тих, хто перебував у корупційних ситуаціях [9, с. 130–132].

При цьому, результати проведеного на умовах анонімності опитування пересічних громадян засвідчили, що практично кожний четвертий респондент не має наміру звертатися до правоохоронних органів, якщо йому або його близьким доведеться дати «хабар» за позитивне вирішення судової справи, тим більше, якщо ініціатива виходить від нього. Тобто, фактично частина осіб, які знають про корупцію в судових органах та могли би стати потенційними викривачами, не звертаються до уповноважених органів. Вони у тому числі й не вірять, що правоохоронці зможуть притягнути до кримінальної відповідальності винних, а також побоюються проблем, які можуть у них виникнути у зв'язку з викриттям корупційного кримінального правопорушення. Звідси й впливає, що на рівні суб'єктивного сприйняття ситуації рівень корупційності судових органів не суттєво різниться з оцінками ситуації, наприклад, в митних органах, які звичайно в масовій свідомості сприймаються як «корумповані».

Розкриваючи кримінологічну характеристику корупції в судових органах, слід вказати про *ціну* таких злочинних діянь. У цьому аспекті йдеться не тільки про національні інтереси, погіршення інвестиційного клімату, міжнародного іміджу, чи про безпосередню шкоду, яка була завдана певним кримінальним правопорушенням

конкретним суспільним відносинам (як про це було зазначено у попередньому розділі дисертаційного дослідження). Позаяк, але своєрідним наслідком корупції в судових органах України може бути детермінація одним кримінальним правопорушенням іншого, що найбільш наочно відображається на прикладі неправомірної вигоди – так, пропозиція (ст. 369 КК України) нерідко спричиняє її одержання (ст. 368 КК України), у тому числі службове підроблення (ст. 366 КК України); декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України), незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя (ст. 376-1 КК України) тощо.

Поряд із цим, відносно корупційної злочинності може йтися і про непрямі збитки, а саме про кошти, які були витрачені державою на протидію корупційним кримінальним правопорушенням [16]. Як відзначає І. М. Даньшин [15], корупційні кримінальні правопорушення сприяють криміналізації та тінізації економічних відносин, живлять організовану злочинність та нищать духовні та моральні цінності.

Висновки. Отже, динаміка корупційних та інших пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень в судових органах, є хвилеподібною: від стрімкого падіння (-23% – 2013-2014 рр.), до стрімкого зростання (+56 % – 2015-го та 2024 р.), що обумовлено певними суспільно-політичними процесами, зокрема, пов'язаними зі частковим скасуванням, відновленням і тимчасовим «призупиненням» окремих підстав кримінальної відповідальності за їх вчинення (всього за останні десять років виявлено не більше ста суддів-корупціонерів, що свідчить про низький рівень роботи правоохоронних органів та надвисокий рівень латентності таких злочинних діянь). В період 2013–2024 рр. найвищий рівень корупції в судових органах утримується у двох областях – Київська, та Одеська; середній – Закарпатська, Чернігівська, Сумська, Харківська, Черкаська; низький рівень – Волинська, Івано-Франківська, Житомирська область. Емпіричні дані свідчать, що корупція в судах існує у всіх областях держави на всіх судових рівнях, проте,

найбільше таких кримінальних правопорушень вчиняється у містах, де зосереджується основний фінансово-економічний потенціал держави й спостерігається густота населення, втім, серед всіх населених пунктів лише Київ увібрав в себе весь спектр політичних процесів, характерних для держави в умовах воєнного стану й відрізняється особливою кримінологічною специфікою, що визначається його роллю як столиці держави та центру правосудного, соціально-політичного та економічного життя країни.

Встановлено існуючі тенденції (порівнюючи з періодом, що передував проведенню антикорупційних реформ (до 2013-2014 рр.)), вчинення корупційних кримінальних правопорушень в судових органах в період реалізації нової антикорупційної політики. По-перше, структура судового досвіду населення за видами проваджень зберігає домінування справ цивільної юрисдикції при суттєвому зменшенні питомої ваги кримінальних та адміністративних проваджень. По-друге, зростання корупції в умовах соціальної й економічної кризи та воєнного стану (у тому числі й збільшення рівня їх латентності); По-третє, за корупційні кримінальні правопорушення стали притягувати осіб, які займають посади в найвищих судових органах (серед них, зокрема, і судді Верховного Суду). Водночас, виправдувальні вироки, або затягування в розгляді судових справ також здебільшого стосуються високопосадовців судової гілки влади. По-четверте, значно удосконалено процес виявлення зазначених деліктів за рахунок суттєвого покращення механізмів взаємодії між працівниками НАЗК, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та НАБУ, і налагодження роботи викричачів; По-п'яте, фактів умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації серед суддів стало значно менше через здобуття суб'єктами декларування певного досвіду електронного декларування, а також значне покращення роботи суб'єктів запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням. По-шосте, загальне удосконалення процесу виявлення корупційних кримі-

нальних правопорушень, ускладнило їх маскування злочинцями, а також обумовило необхідність здійснення суб'єктами корупційних діянь окремих заходів щодо приховування предметів здобутих злочинним шляхом.

Список використаної літератури:

1. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / М. І. Харонюк, І. Б. Коліушко, В. П. Тимошук та ін.; за заг. ред. М. І. Харонюка. Київ, Центр політико-правових реформ, 2017. 445 с. URL: pravo.org.ua/imgzstored/files/AZ_final.pdf.
2. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. 401 с.
3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 38 с.
4. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні в контексті сучасної антикорупційної стратегії: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 479 с.
5. Голову Верховного суду затримали на хабарі у майже 3 млн доларів: фото. URL: <https://tsn.ua/groshi/nabu-zayavilo-pro-vikrittya-masshtabnoyi-korupciyi-u-verhovnomu-sudi-pidozryuyut-kerivnictvo-foto-2329459.html>
6. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн.: Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. 424 с.
7. Кікалішвілі М. В. Теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2021. 474 с.
8. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. / автор. кол.: В. В. Василевич, О. М. Джужа, А. О. Джужа, О. Г. Колб, О. І. Колб, Н. В. Кулакова, Ю. О. Левченко, А. В. Микитчик, С. І. Мінченко, С. А. Мозоль, Т. В. Миронюк, Г. С. Поліщук, Е. В. Расюк, А. В. Савченко; за ред. проф. О. М. Джужи та доц. Е. В. Расюка. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 340 с.
9. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/1f23b766-e031-4c3f-81a4-0167b4f93116.pdf>

10. Корупція в Україні: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування підприємців, експертів та населення в цілому. Київ: Ваіте, 2018. 42 с.
11. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік : монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 388 с.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
13. Кримінологія (Особлива частина): навч. посіб./ за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка: Харків, нац. ун-т внутр. справ, 2011. 347 с.
14. Кримінологія: Загальна та Особлива частина: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисоєд; за ред. проф. І. М. Даньшина. Харків: Право, 2003. 352 с.
15. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.
16. Мартиненко О. А. Кримінологічний вимір ціни та рівня латентності злочинів, що вчиняються працівниками ОВС України. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. С. 31–36.
17. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юридична думка, 2004. 400 с.
18. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 477 с.
19. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08 лют. 2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.
20. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20/print>
21. Хавронюк М. І. Корупційну програму виконано. URL: pravo.org.ua/ua/news/20872174-koruptsiynu-programu-vikonano

Maziichuk V. A. State and trends of corruption in judicial bodies of Ukraine

In the article, corruption in the judiciary is considered as a rather complex set of a dozen compositions of criminal offenses. The three largest blocks of corruption and corruption-related criminal offenses committed in the judiciary are distinguished: the first (specific gravity 8.5%) - includes the compositions of criminal offenses provided for in Articles 364, 365-2, 366 of the Criminal Code of Ukraine, in particular: abuse of power and official position, abuse of authority by persons providing public services, official forgery; second (share 15.2%) - includes the composition of criminal offenses provided for in Art. 368, 368-4, 368-5, 369, 369-2 of the Criminal Code of Ukraine, in particular: acceptance of an offer, promise or receipt of undue benefit by an official, bribery of a person providing public services, illegal enrichment, offer, promise or provision of undue benefit to an official, abuse of influence; the third (share 10%) - includes the composition of criminal offenses provided for by Art. 366-2, 366-3, 367 of the Criminal Code of Ukraine, in particular: declaration of false information, failure by the subject of declaration to declare the declaration of a person authorized to perform the functions of the state or local self-government, official negligence.

Attention is drawn to the fact that the analysis of the subject composition of corruption criminal offenses committed in the judicial authorities of Ukraine testifies to the predominant focus of law enforcement agencies' efforts to bring first instance judges to justice. In turn, the results of a survey conducted on condition of anonymity of ordinary citizens showed that almost every fourth respondent does not intend to apply to law enforcement agencies if he or his relatives have to give a "bribe" for a positive resolution of the court case.

That is, in fact, some persons who know about corruption in the judiciary and could become potential whistleblowers do not apply to the authorized bodies. This also contributes to the disbelief that law enforcement officers will be able to prosecute the perpetrators, as well as citizens fear the problems that they may have in connection with the exposure of a corruption criminal offense. Therefore, the article proves that at the level of subjective perception of the situation, the level of corruption of the judiciary does not differ significantly from the assessments of the situation, for example, in the customs authorities, which are usually perceived in the mass consciousness as "corrupt."

Key words: state, structure, characteristics, corruption, judicial system, courts, justice, criminal proceedings, pre-trial investigation.